

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING TAYANCH KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA O'QITUVCHI VA O'QUVCHI HAMKORLIGINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Kosimova M.A.

Buxoro davlat universiteti, maktabgacha ta'lim kafedrası

Аннотация. Mazkur maqola boshlang'ich sinif o'quvchilarining tayanch kompetensiyalarini rivojlantirishda hamkorlik texnologiyasidan foydalanish, o'qituvchi va o'quvchi hamkorligining o'ziga xos xususiyatlari, ta'limning zamonaviylashuvi jarayonida o'qituvchi va o'quvchining pedagogik hamkorlikdagi muomala va muloqot sifat va samaradorlik mohiyati, o'qituvchining moderator, fasilitator, tyutor, mentor kabi zamonaviy pedagogik faoliyatlariga zaruriyatning mavjudligi, ta'limda hamkorlikda o'qitish texnologiyasida foydalanib, ijobiy muhitni shakllantirish, ushbu muhitni yanada takomillashtirishga oid nazariy va amaliy tavsiyalarga asoslangan ma'lumotlar bayon etilgan.

Таянч сўзлар: ta'lim sifati, fasilitator, kompetensiya, hamkorlik texnologiyasi, zamonaviy yondashuv, muomala, muloqot, muloqot usullari, moderator, fasilitator, tyutor, mentor, shaxsiy ko'nikmalar, rivojlantiruvchi ta'lim.

Аннотация. В данной статье рассматриваются такие вопросы, как использование технологии сотрудничества в развитии базовых компетенций учащихся начальных классов, особенности взаимодействия учителя и ученика, сущность качества и эффективности общения и общения учителя и ученика в педагогическом сотрудничестве в процессе модернизации образования, наличие необходимости в современной педагогической деятельности учителя как модератора, фасилитатора, тьютора, наставника, необходимость совместной педагогической деятельности в образовании. формирование позитивной атмосферы с помощью технологии обучения, изложена информация, основанная на теоретических и практических рекомендациях по дальнейшему улучшению этой среды.

Ключевые слова: качество образования, фасилитатор, компетентность, технология сотрудничества, современный подход, обращение, общение, методы общения, модератор, фасилитатор, тьютор, наставник, личные навыки, Развивающее образование.

Abstract. This article is devoted to the use of collaborative technology in the development of base competencies of Primary School students, the peculiarities of teacher and student cooperation, the essence of quality and efficiency of the teacher and student's treatment and communication in pedagogical cooperation in the process of modernization of education, the availability of necessity for modern pedagogical activities of the teacher, such as moderator, , information based on theoretical and practical recommendations regarding the further improvement of this environment is described.

Key words: quality of Education, fasilitator, competence, collaborative technology, modern approach, treatment, communication, communication methods, moderator, fasilitator, tyutor, mentor, personal skills, developmental education.

O'zbekiston Respublikasida yoshlarni mustaqil hayotga tayyorlash, ta'lim sifatini oshirish, o'qituvchilarning jamiyatdagi mavqe'ini ko'tarish, xalqaro nufuzli reytinglarda munosib o'rinlarni egallash masalalariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Ta'limning barcha bosqichlarini 2030-yilgacha rivojlantirish bo'yicha konsepsiyalar, Milliy malakalar ramkasi qabul qilindi hamda amaliyotga tatbiq etib borilmoqda. "Bugungi kunda, ta'lim - nafaqat o'quvchilarga biror narsani o'rgatish, balki ularga tobora murakkablashib va o'zgarib borayotgan dunyoda, o'ziga bo'lgan ishonch bilan ildam harakatlanish uchun yordam beradigan zaruriy imkoniyatlar bilan ta'minlash jarayonidir". Ta'lim sifati va samaradorligini oshirish yo'lida xorijiy ilg'or tajribalarni o'rganish, xalqaro standartlarni joriy etish, mavjud tizimni qiyosiy tahlil qilish va zamon talablariga javob beradigan milliy baholash tizimini takomillashtirish dolzarb

ahamiyatga ega

Boshlang'ich ta'lim ta'lim oluvchilarda umumiy o'rta ta'limni davom ettirish uchun zarur bo'lgan savodxonlik, bilim, malaka va ko'nikmalar asoslarini shakllantirishga qaratilgan bo'lib, bunda o'quvchilarning yosh xususiyatlarini e'tiborga olgan holda zamonaviy ta'lim yondashuvlari asosida bilim, ko'nikma va malakalarning zaruriy hajmi beriladi va ularda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirishga, mustaqil fikrlash va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantirishga asoslanadi.

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'z bilimini mustaqil oshirishi, faoliyatini aniq bir maqsadga yo'naltirishi talab etiladi. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining moderator, fasilitator, tyutor, mentor kabi zamonaviy pedagogik faoliyatlariga tayangan holda mustaqil ishlar jarayonini tashkil etish ijobiy natija beradi. Boshlang'ich sinflarning o'qituvchilari o'quvchilarning intilishlari, bilishi, qiziqishlari, o'zlashtirish darajasini chuqur o'rganish, tahlillash, monitoring qilish, ularning ma'naviy ehtiyojlarini hisobga olish; o'quvchilar bilan emotsional munosabatlarni amalga oshirish, ularning aqliy, axloqiy va amaliy faoliyatini qo'llab-quvvatlashi hamda o'z bilimlarini oshirishda doimiy ijodiy-ilmiiy izlanishlar olib borishi va ma'lum maqsadga yo'naltirishi zarur.

O'quvchilar darslik, fan matnlari, lug'at, jadval, elektron ma'lumotlar kabilar, kitob bilan ishlashi; reja bo'yicha ishlashi; standart ko'rinishidagi masalalarni yechishi; bo'sh vaqti rejasini tuzish; o'z natijalarini tahlil qilish; eski va yangi material o'rtasidagi aloqalarni o'rganish; o'zini-o'zi nazorat qilishni amalga oshirishi; shaxsiy tashabbusi bo'yicha ishlashi, o'rganilgan bilimlarni kundalik hayotida qanday amaliy ahamiyatga egaligini tahlil qila olishi kutilayotgan natijalar hisoblanadi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi hamkorligini tashkil etish orqali o'quvchilarida tayanch kopetensiyalarni rivojlantirishning o'ziga xos imkoniyatlari ko'zga tashlandi.

Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarga bilim berishda hamkorlikda o'qitish texnologiyasidan foydalanish natijasida innovatsion ta'lim muhiti yuzaga keladi. Ushbu jarayonlarni shakllantirish masalalarini o'rganish maqsadida Buxoro, Andijon, Qashqadaryo viloyati maktablarida tajriba-sinov ishlarini amalga oshirildi.

Boshlang'ich ta'limda hamkorlikda o'qitish texnologiyasida foydalanib, ijobiy muhitni shakllantirish, ushbu muhitni yanada takomillashtirish maqsadida nazariy va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishldi va ular sinovdan o'rtkazildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, aynan boshlang'ich sinflarda ta'lim va tarbiya jarayonini o'qituvchi va o'quvchi hamkorligi asosida tashkil etish o'quvchilarda shaxsiy va hayotiy ko'nikmalarni shakllantirib, ularda kommunikativ kompetensiya, axborot bilan ishlash kompetensiyasi, Shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi, Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi, Umummadaniy kompetensiyalar, Matematik savodxonlik, fan va texnika yangiliklaridan xabardor bo'lish hamda foydalanish kabi kopetensiyalarni rivojlantirishda samarali natija berishi aniqlandi.

Boshlang'ich sinflarda o'qituvchi va o'quvchi hamkorligini tashkil etishda interfaol usullardan keng qamrovli foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bilim berish va mavzuni o'rgatish jarayonida ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchining o'zaro hamkorlikdagi faolliklarini yanada takomillashtirish, nazariy va amaliy jihatlarini nazariy asoslagan holda tahlil qilish shuni ko'rsatdiki, hamkorlikka asoslangan ta'limda o'quvchilar alohida shaxs sifatida tan olinadilar. O'zlashtirishi past yoki imkoniyatlari cheklangan o'quvchilar ham do'stona munosabat o'rnatilgan sinfda o'z ovozlari ega bo'ladilar. O'qituvchi darsga tayyorlanar ekan, o'quv jarayonining loyihasini ishlab chiqadi, unda har bir o'quvchining ishtiroki ko'zda tutiladigan vaziyatlar kiritadi. Guruhlar yoki juftlikda ishlash o'quv jarayoni oldiga qo'yilgan maqsad asosida tanlanadi. Interfaol usullar yordamida tashkil etilgan guruhli ishda har bir o'quvchining ishtirokini ta'minlashga xizmat qiladigan vazifalar va o'quv topshiriqlari beriladi. Natijada o'quvchilarda hamkorlikda ishlash ko'nikmalari shakllanadi. Buning natijasida o'quvchilarning imkoniyatlari kengayadi va o'zlariga beradigan baholari ko'tariladi. Shu tariqa, o'quvchi o'z qadr-qiyamatini anglay boshlaydi. Barcha o'quvchilar o'zlarining turli-tuman ekanliklarini anglash bilan bir qatorda, o'z kuchlariga ishonch hosil qiladilar. Shu bilan

birgalikda o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni rivojlantirishga erishiladi.

Boshlang'ich sinflarda hamkorlikda o'qitish texnologiyasidan foydalanish asosida tashkil etilgan darslarda bola yoshiga mos va mavzuni o'zlashtirish maqsadiga asoslab tanlangan interfaol metodlar va kichik guruhlarda ishlash, rolli o'yinlar, sahna ko'rinishlari misolida o'quvchilarda quyidagi o'zlashtirish mezonlari bo'yicha tayanch kompetensiyalar shakllantiriladi (1-jadval). Mazkur jarayonning uzluksiz amalga oshirilishi natijasida o'zlashtirilayotgan bilimlar bilan rivojlantirilib boriladi.

Boshlang'ich sinflarda hamkorlikda o'qitish texnologiyasi asosida o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarning shakllanganlik darajasini belgilovchi mezonlar

Kommunikativ kompetensiya	muloqatga kirishishda muomila madaniyatiga rioya qilish; muloqatda suhbatdosh fikrini hurmat qilish; olgan bilimlar asosida mustaqil fikr yuritish; voqyea-hodisalarga mustaqil ravishda munosabat bildirish; mavzudan kelib chiqib savollarni to'g'ri qo'ya olish va javob berish; jamoaviy hamkorlikda ishlay olish;
Axborot bilan ishlash kompetensiya	axborot manbalaridan (audio-video yozuv, kompyuter) foydalana olish; media vositalaridan, didaktik materiallardan foydalanish, fayllarni ochishda media-madaniyatga rioya qilish; kerakli axborotlarni kutubxonadagi adabiyotlardan qidirib topa olish.
Shaxs sifatida o'z-o'zini rivojlantirish kompetensiyasi	o'qib-o'rganish oqaril bilimini oshirib borish; kun tartibini to'g'ri tashqil qilish; turli yo'nalishdagi (ertak, sarguzasht, xikoya va san'atga doir) kitoblarni muntazam o'qish va o'rganish; o'zining xato va kamchiliklarni to'g'ri tushunish, o'zini nazorat qilish, xatolarini tuzatishga xarakat qilish; hallolik, to'g'rilik, rostgo'ylik, mehnatsevarlik kabi sifatlarga ega bo'lish; yaxshilik va yomonlikni bir-biridan farqlash, yaxshi fazilatlarga rioya qilish.
Ijtimoiy faol fuqarolik kompetensiyasi	o'quvchilik burch va huquqlarini, vazifalarini bilish va ularga rioya qilish; maktabdagi va maktabdan tashqari tadbirlarda (ko'rik tanlovlar, hashar va x.k) ishtirok etish va muomila madaniyatga amal qilish, kattaga hurmat, kichikka izzatda bo'lish kabi sifatlarga ega bo'lish; oiladagi o'z o'rnini hamda vazifalarini anglay olish; maktab binosi, sinfdagi jihozlar, mebellarni asrab-avaylash.
Umummadaniy kompetensiya	san'at asarlarini tahlil qilish; maktabning ichki tartib qoidalariga rioya qilish; yaxshi va yomon odatlarni bir-biridan farqlay olish; ziyosat qilish odobigi amal qilish; milliy qadriyatlar (milliy-madaniy an'analar, bayramlar, sayillar) bilish;
Matematik savodxonlik, kompetensiyasi	bir kunlik xarajatlarini xisoblashni bilish; milliy o'yinlarimizning qanday paydo bo'lganligini bilish; texnika qachon paydo bo'lganligini bilish.

1-jadvalda keltirilgan boshlang'ich sinflarda hamkorlikda o'qitish texnologiyasi asosida

o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarning shakllanganlik darajasini belgilovchi mezonlar o'qituvchining kasbiy va pedagogik bilimdonligi hamda ta'lim berishdagi zamonaviy yondashuvlardan maqsadli foydalanish natijasida o'quvchi shaxsiga singdirib boriladi.

Ta'limning xalqarolashuvi jamiyatimizga yuksak malakali kadrlar yetkazib berishni talab etish nuqtayinazaridan maktabda ta'lim-tarbiya sifati va samaradorligini oshirish, o'quvchilarga bilim berish bilan birga ularda hayotiy ko'nikmalarni shakllantirish va kompetensiyalarni rivojlantirishga e'tibor qaratish muhim vazifa hisoblanadi. Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'zaro hamkorlik muhitini tashkil etish orqali mazkur tayanch kompetensiyalarni shakllantirish natijasida o'quvchilarda Jamoada ishlay olish, Boshqalarni tinglash, Qaror qabul qila olish, Hamkorlik, Muammolarni hal qila olish, Axborotlarni tanqidiy tahlil qila olish, O'zining ta'lim yo'nalishini belgilay olish, Bilimlarini namoyish eta olish kabi ko'nikmalar yanada rivojlanadi.

Darslarda o'zaro hamkorlik muhitini tashkil etish orqali o'qituvchi hamda ta'lim oluvchilarning o'zaro faolligini ta'minlab beradigan jarayonini turli maqsadli, rivojlantiruvchi metodlardan foydalangan holda olib borish, o'quvchilarda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirish an'anaviy ta'limga nisbatan samaraliroq kechishini tajribalar yana bir bor isbotladi.

Shu bilan birga, har bir mahoratli o'qituvchi darsga tayyorgarlik ko'rishda o'quvchiga faqat ma'lum bir mavzuga oid bilimni berishni emas, balki mavzuni o'zlashtirish jarayonida unda qanday kompetensiyalarni shakllantirish kerakligini aniq belgilab olishi, so'ng esa, maqsadga erishishni ta'minlovchi metod va vositalarni tanlashi talab etiladi. O'qituvchi o'z oldiga:

- Zamonaviy ta'lim, unga qo'yilgan talablar nimalardan iborat?
- O'qitishda o'zaro hamkorlik muhitini shakllantirishning ahamiyati nimalarda ko'rinadi?
- Kompetensiya nima, uning maqsad va vazifasi nimalardan iborat?
- Ta'lim-tarbiya berishda kompetensiyaviy ta'limga asoslanishning mohiyati qanday?
  - Mening o'quvchim kelajakda qanday shaxs bo'lib kamol topishi kerak?
- O'quvchilarimning bilimli bo'lishi, ularda XXI asr ko'nikmalarini shakllantirish va kompetensiyalarni rivojlantirishda mening oldimda turgan vazifalar nimalardan iborat?
- Darslarni maqsadli va mazmunli tashkil etishda o'qituvchi mahorati nimalarda ifodalanadi? degan savollarni qo'yib, ularga javob topib borsa, u holda bu o'qituvchi kompetentli pedagogdir. Kompetentli pedagoglardan esa, albatta, xalqaro andozalarga javob bera oladigan iqtidorli o'quvchilar kamol topadi.

Ma'lumki, Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev rahbarligida mamlakatimiz ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish, uni xalqaro standartlarga integratsiyalash, mehnat bozori talabiga mos yuqori malakali mutaxassis kadrlar tayyorlash hamda milliy uyg'onish g'oyasini ro'yobga chiqaradigan yuksak madaniyatli yangi avlodni voyaga yetkazish mexanizmlarini yaratish maqsadida tarixiy islohotlar amalga oshirilmoqda. O'zbekistonning keyingi taraqqiyoti jarayonida maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish, umumta'lim maktablari faoliyatini yaxshilash, oliy ta'lim tizimini dunyo standartlariga moslashtirish, xalqaro reytinglarga kiritish kabi ko'plab ishlar olib borilmoqda.

Ushbu islohotlar orqali o'quvchi-yoshlarning hayotiy ko'nikmalari shakllantirilib, ularning ilmiy-tadqiqot va innovatsiya faoliyatini, ijodiy g'oyalari va ijodkorligini har tomonlama qo'llab-quvvatlash tizimi joriy etilmoqda. Milliy dasturlar asosida ta'lim sifatini oshirishni ta'minlovchi yuksak mas'uliyatli, o'quvchilarga sifatli bilim bera oladigan, zamonaviy innovatsion o'qitish usullarini o'zlashtirgan o'qituvchilar jamoasini ehtiyojlarga asoslangan ta'lim berish metodikalari bilan qurollantirish lozim.

Boshlang'ich sinflardan boshlab o'quvchilarning mantiqiy, ijodiy fikrlash kompetensiyalarini baholash va rivojlantirishda zamonaviy ta'lim yondashuvlaridan foydalangan holda xalqaro dasturlar tajribalari asosida yaratilgan milliy baholash tizimi ham muhim o'rin tutadi.